

iki katlı hünkâr köşkünde de görülmektedir. Hünkâr köşkünün, altın varak süslemelerin yer aldığı ikinci katı II. Abdülhamid'e ayrılmış olup üç basamaklı bir sahanlık ve kafesli bir pencere düzeneğiyle harime açılmıştır. 1885 yılı Eylül ayı sonunda hizmete giren cami, II. Abdülhamid'in saltanatının sonuna kadar çok gösterişli cuma selâmlıklarına sahne olmuştur. Ermeni komitacıların 21 Temmuz 1905'teki cuma selâmlığında II. Abdülhamid'e karşı düzenlediği bombalı suikast Yıldız Camii tarihinde ayrı bir öneme sahiptir. Patlamada tören alanında bulunan yirmi altı kişi hayatını kaybederken elli sekiz kişi yaralanmıştır. Cami çıkışında Şeyhülislâm Hâlidedefendîzâde Cemâleddin Efendi ile ayak üstü, beklenenden biraz fazla sohbet etmesi II. Abdülhamid'i suikastten kurtarmıştır.

Yıldız Camii avlusunun kuzeybatı köşesinde 1890 yılında inşa edilen saat kulesi yapı ile bir bütünlük arzeder. Yıldız Camii gibi oryantalist ve neo-gotik üslûbun bir karması olan kule üç katlı inşa edilmiş, köşeleri kırık kare bir plana sahip kulenin katları mukarnaslı kornişlerle birbirinden ayrılmıştır. Kule sivri dilimli bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye dört yönde dilimli kemerli pencereler kullanılmıştır. Zemin katın her cephesinde üzerlerinde kitâbe şeritlerinin yer aldığı sivri kemerli birer sağır pencere nişi bulunmaktadır. İkinci katın cephelerinde üç dilimli kemerlere sahip pencerelerin altına daire şeklinde gül pencereler yerleştirilmiştir. Bu pencereler üçüncü katta kaş kemerli pencereler üzerine alınmış, bunlardan saraya dönük olan kuzey cephesindeki pencereye saat konmuştur. Saat kulesinin dört tarafındaki celf ta'lik kitâbeler Mehmed Nazif Bey'e aittir. Caminin avlusunda üstünde 1258 (1842), 1293 (1876) ve 1318 (1900) tarihli levhalar bulunan font çeşme vardır.

Yıldız Camii hünkâr mahfilinden bir görünüşü

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Y. A. Hus. Dosya nr. 182, Evrak nr. 93; BA, Y.PRK. BŞK. Dosya nr. 6, Gömlek nr. 83; Dolmabahçe Sarayı Arşivi, Evrak nr. II/989; Mehmet Özçay, *İstanbul Hamidiye Camii Yazı ve Levhaları* (mezuniyet tezi, 1985), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesi'nin Rolü*, İstanbul 1993, s. 268-273; Turgut Saner, "19. Yüzyıl Osmanlı Eklektisizminde Elhamra'nın Payı", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi, Sempozyum 17-18 Aralık 1992* (haz. Zeynep Rona), İstanbul 1993, s. 134-145; Semra Germaner, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Oryantalist Eğilimler", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Ankara 1995, II, 147; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 2004, s. 549-550; Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul 2007, s. 640-641; Selman Can, "XIX. Yüzyıl Mimarları ve Ermeniler", *TDA*, sy. 167 (2007), s. 39-49; Selçuk Batur, "Yıldız Camii", *DBİst.A*, VII, 514-515; Afife Batur, "Yıldız Sarayı Saat Kulesi", a.e., VII, 527.

SELMAN CAN

YILDIZ SARAYI

İstanbul'da
XIX. yüzyılın sonlarında
nihai şeklini alan saray.

Yıldız tepesinde eğimli bir arazi üzerine yayılmış köşk ve kasırlardan meydana gelen saray alanındaki ilk yapı bir kasır olup III. Selim tarafından annesi Mihrîşah Sultan için yapılmış, III. Selim'in babası III. Mustafa adına da rokoko tarzında bir çeşme inşa edilmiştir. Daha sonra II. Mahmud, 1834-1835 yıllarında burada bir köşk inşa ettirmiş, ancak bu yapı günümüze ulaşmamıştır. Sultan Abdülmecid mevcut kasırları yıktırarak 1842'de annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan için Kasrı Dilkûşâ adıyla yeni bir köşk yaptırmıştır. Günümüzde Vâlide Sultan Köşkü diye anılan yapının esasını bu binanın teşkil ettiği sanılmaktadır. Sultan Abdülaziz zamanında da Büyük Mâbeyin Köşkü, Çit Kasrı, Malta ve Çadır köşkleri inşa edilmiştir. II. Abdülhamid, Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılıp Yıldız Sarayı'na taşınmış ve padişahlığı süresince bu sarayda kalmıştır. Onun zamanında burada Küçük Mâbeyin Köşkü, harem binaları, Cârîyeler Dairesi, Kızlarağası Köşkü, Şâle Köşkü, Yıldız Camii, tiyatro, marangozhane, eczahane, tamirhane, kilithane, çini atölyesi, kütüphane, şehzade köşkleri yapılmış ve bugünkü saray kompleksi ortaya çıkmıştır.

Ortalama 4 m. yükseklikte harpuştalı duvarlarla korunan ağaçlıklı büyük alan içerisinde dağılmış köşk ve kasırlardan oluşan saray, asıl saray bölümü denilen kısım Yıldız Parkı diye anılan dış bahçe-

Yıldız Sarayı Büyük Mâbeyin Köşkü ve içinden bir görünüş (Ü Ktp., Albüm, nr. 90614)

den meydana gelmektedir. Yer yer serbest birimler halinde (köşk ve pavilyonlar şeklinde) konumlandırılmış olması sebebiyle Topkapı Sarayı'ndaki yerleşim geleneğinin bir uzantısı gibi kabul edilebilir. Saraya dört ana kapıdan girilir. Bunlar Koltuk Kapısı, Vâlide Sultan Kapısı, Saltanat Kapısı, Mecidiye Kapısı'dır. Şâle Köşkü yapıldıktan sonra buraya yakın konumda açılan beşinci kapıyla da saraya giriş sağlanmıştır. Saltanat Kapısı'ndan girince sol tarafta Sultan Abdülaziz'in dinlenme köşkü olarak inşa ettirdiği, mimarlığı Balyan ailesi tarafından yapılan Büyük Mâbeyin Köşkü ile karşılaşılır. 1866'da yapılan bu iki katlı kâgir köşk II. Abdülhamid'in bazı resmî toplantılarını gerçekleştirdiği, davetler verdiği ve resmî odasının bulunduğu en büyük binadır. Üst katında Mâbeyin Müşiri Gazi Osman Paşa'nın özel odası vardı; köşkün alt kat odaları mâbeyinciler tarafından kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde önemli bir yeri olan cuma selâmlığı törenlerini izlemek amacıyla gelen yabancı büyükelçiler için II. Abdülhamid'in emriyle inşa edilen, tavanı zengin kalem işleriyle bezeli tek katlı seyir köşkü Büyük Mâbeyin Köşkü'nün hemen yanında Yıldız Camii tarafında bulunur. Yine Büyük Mâbeyin Köşkü'nün yanında yer alan ve birinden diğerine geçilen zincirleme odalardan meydana gelen Çit Kasrı, Abdülaziz döneminde yapılmış tek katlı bir binadır. 1877-1878

YILDIZ SARAYI

Yıldız
Sarayı
Küçük
Mâbeyin
Köşkü'nün
alt kat salonu
(İÜ Ktp.,
Albüm,
nr. 90552)

Türk-Rus Savaşı ve 1897 Türk-Yunan Savaşı, Çit Kasrı'ndaki salonların en büyüğünde kurulan karargâhtan idare edilmiştir.

Birinci avluda bulunan Vâlide Sultan Kapısı'ndan girişte tam karşıda yer alan sıra odalardan oluşan yapı grubu Yâveran Dairesi'dir. Yâverlerin yanı sıra telgrafhane ve şifrehanenin bulunduğu "art nouveau" stilindeki yapı II. Abdülhamid'in başmimarı Raimondo d'Aronco tarafından inşa edilmiştir. Bu çift kapılı yapı grubunun sol başında padişahın ve haremın güvenliğinden sorumlu tüfekçibaşının nöbet odası vardır. Yine Vâlide Sultan Kapısı'ndan girince sağ taraftaki uzunlamasına bina tek bir bina gibi görünürse de silâhhâne, arabacılar ve arabalık gibi her biri ayrı bir fonksiyona sahip yapılar bütünüdür. Bunlardan silâhhâne, içinde ahşap sütunlarla taşınan bir asma kat bulunan, madalyonlar içerisinde gemi resimleri ve silâh motifleriyle süslenmiş tonoz örtülü uzun bir yapıdır. Dışta sütunlar, korint başlıkları, korniş, silmelerle hareketlendirilen bir cephe teşkil eden ve II. Abdülhamid tarafından saray hizmetkârları için yemekhane olarak yaptırılan yığma tekniğindeki bina, sarayda daha önce mevcut silâhhânenin kütüphaneye çevrilmesinden sonra silâhların depolanması için kullanılmaya başlanmıştır. Saray arabacılarının oturduğu Arabacılar Dairesi ile arabaların korunduğu arabalık binalarında süsleme yoktur ve bu bakımdan silâhhâne binasından farklılık göstermektedir. Arabalığın karşısında II. Abdülhamid döneminde inşa edilen iki katlı, bağdâdî tekniğindeki yapı kimyahaneye ve eczahane binasıdır. Saraya ait özel ilaçların yapıldığı bu köşk, önündeki kaskatlardan güvercinler su içtiği için "güvercinlik" adıyla anılmaktadır.

Silâhhâne, Büyük Mâbeyin Köşkü, Yâveran Dairesi ve Çit Kasrı'nın bulunduğu birinci avluyu anıtsal görünümlü bir duvar ayırır. Dönemin eklektik üslubu duvarda belirgin şekilde görülür. Kırık planlı duvarın Çit Kasrı'na bakan cephesini, örneklerine İtalya ve Fransa'da çok rastlanan neo-klasik, empire (ampir) karışımı görkemli bir selsebil kaplar. Stilize iyon başlıklı sütunçelerin taşıdığı, üçgen alınlıklı, Abdülhamid tuğralı bir odacığa (edikula) yerleştirilmiş fiskiye kademe kademe dökülen sular aşağıdaki dilimli geniş havuzda toplanır. Edikulanın iki tarafındaki büyük panoların ortalarında vazodan çıkan çiçek kabartmaları görülür. Duvarı bütünüyle üstten çeviren dışı bir korniş ikinci avluya geçiş veren cepheyi de sarar. Duvarın yumuşak bir yay ile Yâveran Köşkü'ne dönen ana cephesinde devam eden vazolu büyük kabartmalar bir zafer takı etkisi yapan büyük kapıdan sonra da devam eder.

Harem kapısı her iki yüzden duvarın kalınlığını geçen, küfeki taşından, alternatif

li olarak 15 cm. enindeki yivli ve düz şeritlerle süslü, duvara bitişik, kalın çiftle sütun arasına yerleşmiş, yuvarlak kemerli döküm kanatlı 5 m. yükseklikte bir eserdir. Bütün duvarları çevreledikten sonra buradan da geçen dışı korniş üzerinde köşelerine vazolar yerleştirilmiş 90 cm. yükseklikte bir korkuluk yer alır. Bu korkuluğun kapı kemerinin tam ortasına isabet eden cephesinde madalyon içerisinde II. Abdülhamid'in tuğrası göze çarpar. İkinci avluya geçişte, sağda, 1900 yılında II. Abdülhamid'in kendisi için yaptırdığı Küçük Mâbeyin Köşkü yer alır. Başmimar Raimondo d'Aronco tarafından yapıldığı kuvvetle muhtemeldir. İki katlı kâgir, tavanları ince, kalem işleri ve özellikle Boğaz görüntülerini yansıtan manzara resimleriyle süslü bu bina II. Abdülhamid'in çalışma, yemek, istirahat, kabul ve yatak odasını barındıran özel ikametgâhı biçiminde tanımlanmıştır. Fransa'dan getirilen stil mobilya ile döşenen binadaki natüralist çiçek kompozisyonlu pencere vitrayları Parisli sanatçı Bonet'nin imzasını taşır. Yapının üst katında "art nouveau" akımının bütün süsleme özelliklerini yansıtan bir kış bahçesi bulunmaktaydı. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra idare merkezinin tekrar Dolmabahçe Sarayı'na alınmasına rağmen zaman zaman burayı kullanmaya devam eden son devir padişahlarından VI. Mehmed, 15 Mayıs 1919 tarihinde 3. Kolordu müfettişi sıfatıyla Samsun'a hareketinden önce Mustafa Kemal Paşa ile bu binada görüşmüştür.

Küçük Mâbeyin Köşkü'nün karşısında "L" biçimli, iki sıra silmeli taş kaide üzerine oturan harem duvarına bitişik, sarı dökümden, üstü ve yan tarafları camla kaplı limonluk serası da Raimondo d'Aronco'nun eseridir. Bitişliğinde padişahın din-

Yıldız
Sarayı
Silâhhâne
Binası
(İÜ Ktp.,
Albüm,
nr. 90552)

Yıldız
Sarayı'nın
Yâveran
Binası

lenme köşklerinden biri olan Çit Kasrı ile bağlantılı, tek oda ve koridordan ibaret Pavyon Köşkü vardır. Bunun ilerisinde sol yanda yer alan Vâlide Sultan Köşkü (Hünkâr Dairesi) iki katlı bağdâdî tekniğinde, tavanları kalem işleriyle süslü geniş salonları ve duvarları olan büyük bir yapıdır. Sultan Abdülmecid devrinde inşa edilen köşke sonradan geniş ilâveler yapılmıştır. Buraya yakın konumda bulunan Yıldız Sarayı Tiyatrosu, günümüzde ortadan kalkmış olan Dolmabahçe Tiyatrosu'ndan sonra Osmanlı saray kompleksleri içinde yer alan ikinci tiyatrodur ve 1889'da tamamlanmıştır. Tavanları mavi üzerine yaldızlarla ve yıldız motifleriyle süslü, ahşap direkler üstünde galerisi bulunan, kapı girişinin üzerinde padişah locası yer alır. Tavandaki küçük kubbesi ve sahne önündeki manzara resimleriyle dikkat çekicidir. Temsiller esnasında harem halkı padişah locasının iki yanındaki galerilere yerleştirilen kafeslerin arkasında otururdu. Bu tiyatrodan yabancı gruplar tarafından Batı tiyatrosunun ve operasının en son örnekleri gösterildiği gibi zaman zaman Türk tiyatrosunun dram ve ortaoyunu temsilleri de verilmiştir. Burada oynanan bazı oyunlara ilişkin bilgiler, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki (eski nr. 8998) *Yıldız Sarayı'nda Oynanan Opera ve Operetlerin Repertuvarı* adlı yazma eserde bulunmaktadır. Vâlide Sultan Köşkü'nün karşısında solda musâhibler, kızlarağası köşkleri, tam karşıda kadinefendiler, hazine, usta kadın ve câriye daireleri gibi harem bölümü yapı grupları vardır. Harem bölümünün yapıları bütünüyle iki katlı bağdâdî teknikte inşa edilmiş, tavanları kalem işleri ve madalyonlar içerisinde çeşitli resimlerle süslenmiştir.

Boğaz yönünde bol ağaçlı, havuzlu bir bahçe uzanmaktadır. Yıldız Sarayı Has Bah-

çesi adını alan bu bahçede yapay kaskatlardan dökülen suların bir ırmak gibi kıvrımlar yaparak dolaştığı 12 m. genişliğinde bir havuz yer alır. Küçük Mâbeyin Köşkü'nün önüne rastlayan yapay grotto önünde biraz genişleyen havuz tekrar daralır III. Selim Çeşmesi ile Kameriye Köşkü'nün bulunduğu yerde iki kola ayrılarak bir ada oluşturur. Havuzda renkli balıkların ve ada üzerinde yetiştirilen çeşitli türde kuşların saray bahçesine özel renk kattığı bilinmektedir. Has bahçeye haremde girilebildiği gibi birinci avluda silâhâne ve arabacılar binasının birleştiği noktanın karşısındaki duvar üzerine sonradan açılan kapıdan da girilebilir. Sol tarafta uzanan binalardan kâgir ve iki katlı olanı güzel sanatlar binası adını taşımaktadır. Buna bitişik ve havuza paralel uzanan tek katlı bağdâdî yapı ise marangozhane binasıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Şehir Müzesi bu yapılarda hizmet vermektedir. Binaların önünde III. Selim Çeşmesi yer alır. Kare planlı, dört cepheli, rokoko süslemeli çeşmede köşelere rastlayan dört küçük kubbenin ortasında alemli bir büyük kubbe vardır. Geniş saçağın altında dört cephede III. Selim'in tuğrası yer alır. Tuğranın altındaki kitâbede 1219 (1804-1805) tarihi okunmaktadır. Çeşmenin yanında küçük namazgâhın taşında ise 1295 (1878) yazılıdır. Has bahçe havuzunun meydana getirdiği ada üzerinde çokgen planlı taş temeller üzerine oturan, duvarlarında manzara resimleri görülen, Kebap Köşkü diye de anılan Ada Köşkü bulunmaktadır. Has bahçe havuzunun bittiği yerde duvarlar üzerine kurulmuş, Marmara girişine ve Boğaz'a hâkim üç katlı, sivri beşik çatılı, bağdâdî tekniğiyle inşa edilen Cihannümâ Köşkü vardır. Tavanları natüralist çiçek ve manzara resimleriyle süslü, duvarları kalem işleriyle bezeli bu

yapı da padişahın özel olarak kullandığı yapılardan biridir.

Yıldız Sarayı kompleksinde yapılaşma birinci ve ikinci avluda yoğunlaşmıştır. Birinci ve ikinci avlunun uzantısı olan Has bahçe tek bir kapıyla geçit veren harpuştalı yüksek bir duvarla dış bahçeden (Yıldız Parkı) ayrılır. Dış bahçe Boğaziçi'nin genel yapı üslûbuna bağlı kalarak geliştirilmiştir. Buradaki yapılar, çeşitli ağaç türleriyle zenginleştirilmiş koru arazisine dağılan bağımsız üniteler biçiminde görülür. Sultan Abdülaziz tarafından Serkis Balıyan ve kardeşine yaptırılan kâgir Malta ve Çadır köşkleri ile II. Abdülhamid'in Raimondo d'Aronco'ya inşa ettirdiği Yıldız Çini Atölyesi bu bahçeye serpilmiş önemli tarihî yapılarıdır. Dış bahçeden özel bir duvarla ayrılan ve İmparator II. Wilhelm'in 1889'daki ilk ziyaretinde Mimar Alexandre Vallaury'e birinci bölümü, 1898'deki ikinci ziyaretinde Raimondo d'Aronco'ya Merasim Köşkü denilen diğer bölümleri inşa ettirilen Şâle Köşkü saraya son devirde eklenen en görkemli yapıdır.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle birlikte Yıldız Sarayı yapıları daha sonra gelen padişahlar tarafından zaman zaman kullanılmıştır. Saray Cumhuriyet'in ilânından sonra bir süre boş kalmış, kütüphanesindeki çok değerli eserler Atatürk'ün emriyle İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne nakledilmiş, taşınabilir diğer eserler başka saraylara dağıtılmıştır. 1924-

Yıldız Sarayı bahçesindeki Sultan III. Selim Çeşmesi

YILDIZ SARAYI

te Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin kullanımına bırakılan Yıldız Sarayı, Harp Akademileri olarak hizmet görmüş, 1977 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilip restorasyon çalışmalarına başlanmıştır; bu çalışmalar hâlâ sürmektedir. Restorasyon çalışmaları tamamlanan bölümleri ziyarete ve kullanıma açılan Yıldız Sarayı bir bütünlük içinde olmayıp çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılmaktadır. Sarayın güvenliğinin sağlanması için Ertuğrul ve Orhaniye kışalaları inşa edilmiş, bunlardan Ertuğrul Kışlası 1958'de imar düzenlemeleri esnasında yıktırılmıştır. Günümüze ulaşan Orhaniye Kışlası saray duvarının dışında yer almaktadır. Kitâbesinde 1303 r. (1887) yılında II. Abdülhamid tarafından Orhan Gazi'ye izâfeten yaptırıldığı yazılıdır. Çeşitli binalardan oluşan kışla bodrum katı üzerinde bir ya da iki katlıdır. Kışla'nın camisi de bodrum katı üzerinde çift sıra pencereli, kubbeli ve güdük minarelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tahsin Paşa, *Abdülhamid'in Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1931; Haluk Şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları*, İstanbul 1954, s. 26-27; a.mlf., *Tarihi Odalar*, İstanbul 1954, s. 81-90, 99-111, 134-138, 147-150; a.mlf., "Yıldız Sarayı'nda Küçük Mabeyn Dairesi", *Resimli Tarih Mecmuası*, III/27, İstanbul 1952, s. 1326-1329; a.mlf., "31 Mart Vakası ve İkinci Abdülhamid'in Tahttan İndirilişi", a.e., III/29 (1952), s. 1456-1461; Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, İstanbul 1960, s. 25-29, 66-69; Refik Ahmet Sevengil, *Saray Tiyatrosu*, İstanbul 1962; Fuat Ezgü, *Yıldız Sarayı Tarihçesi*, İstanbul 1962; Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1969-74, I, s. XI-XIV; II, 444-447; a.mlf., *Boğaziçi Anıları*, İstanbul 1979, s. 20; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul 1971, s. 588-589; Gönül Eyyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri*, Ankara 1972, s. 28; A. Minasyan, *Osmanlı Sarayının Mimarlığını Yapan Balyan Sülalesi* (mezuniyet tezi, 1973), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981, s. 288-316; Can Bırgan, *Yıldız Sarayı Yanmış Hususi Daire Kuzey Avlusu Mekansal Oluşumu Sorunlar ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma* (yüksek lisans tezi, 1984), Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Ana Bilim Dalı; a.mlf., "Yıldız Sarayı Yanmış Hususi Daire ve Çevresi Mekansal Oluşum Süreci ve Restorasyon Sorunları", *Taç*, I/2, İstanbul 1986 s. 27-34; Önder Küçükerman, *Yıldız Çini Fabrikası*, İstanbul 1987; Bülent Bilgin, *Geçmişte Yıldız Sarayı*, İstanbul 1988; Metin Sözen, *Devletin Evi Sarayı*, İstanbul 1990, s. 196-213; Yılmaz Öztuna, "İstanbul Yıldız Sarayı", *Hayat Saraylar İlâvesi*, İstanbul, ts., s. 41-52; M. Toker, "Yıldız'da Operalar Nasıl Hazırlanırdı?", *Cumhuriyet*, İstanbul 24 Eylül 1948; Şakir Ziya, "Yıldız Tiyatrosu", *Resimli Tarih Mecmuası*, V/51 (1954), s. 2972-2974; E. T. Til, "İstanbul'un Sarayları",

TTOK Belleteni, sy. 151 (1954), s. 16-17; Oktay Aslanapa, "Yeni Araştırmalarda Türk Saray ve Köşkerinin Yeri", *TK*, sy. 3 (1963), s. 23-28; Erdoğan Sevgin, "İstanbul Saraylarında Adım Adım: Yıldız Sarayı", *Hayat Tarih Mecmuası*, I/5, İstanbul 1966, s. 38-47; a.mlf., "İstanbul Saraylarında Adım Adım: Yıldız Parkı ve Şale Köşkü", a.e., I/6 (1966), s. 53-61; Atilla Çetin, "Yıldız Arşivine Dair", *TD*, sy. 32 (1979), s. 563-586; Suat Kesili, "Yıldız Sarayı", *TTOK Belleteni*, sy. 68 (1982), s. 11-22; Kemal Tüfekçioğlu, "Yıldız Sarayı Kışlaları", *Belgelerle Yıldız Sarayı Rehberi*, sy. 3, İstanbul 1982, s. 5; M. Tayyib Gökbilgin, "Sarayı", *İA*, X, 205-206.

BÜLENT BİLGİN

YILDIZ SARAYI KÜTÜPHANESİ

II. Abdülhamid'in
Yıldız Sarayı'ndaki
şahsi kütüphanesi.

Kütüphanenin kuruluş tarihi araştırmacılar tarafından kaynak gösterilmeden 1299 (1882) olarak kabul edilmektedir. Ancak II. Abdülhamid'in kitaba ve okumaya karşı bilinen hassasiyeti, Kütübhâne-i Hümayun diye anılacak zenginliğe ulaşabilmesi için gereken süre ve tahta çıkış tarihi dikkate alındığında kütüphanenin daha erken bir tarihte kurulduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Gelenbevizade Tevfik Efendi'nin 1876'dan itibaren başkâtipliğe tayin edilmesi ve büyük kütüphaneye Malta Köşkü'nden kitap getirilmesi gibi bilgiler ışığında buranın 1876 yılında kurulduğu kabul edilebilir. Ayrıca arşiv belgelerinde Yıldız Sarayı bünyesinde farklı mekânlarda kütüphanelerin bulunduğu kaydedilmekte ve bu koleksiyonların daha sonra tek çatı altında toplandığına işaret edilmektedir. 1887'de başlayan kütüpha-

ne inşaatı hakkında, "Yıldız Sarây-ı Âlîsi'nde harem-i hümayunda müceddeden inşa olunan kütüphane ve müzehane ..." şeklindeki kayıtlardan binanın 1893'te tamamlanarak kitapların buraya taşındığı ve 1897'de tefriş çalışmalarının devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kütüphane yeni binasına nakledilince büyük boy yirmi iki cilt hacmindeki katalogu hazırlanmış ve padişaha takdim edilmiştir. *Kütübhâne-i Hümayûn Esas Defteri* diye adlandırılan katalogun Süleyman Hasbî tarafından yazılan takdim yazısında eserlere kolay erişebilmek için konulara ve dillere göre bir düzenleme yapıldığı belirtilmektedir. Kitap sanatları bakımından değerli olan, muhteva itibarıyla zengin bir koleksiyona sahip Yıldız Kütüphanesi bir vakıf tesisi mahiyetinde olmadığından işleyişi için öngörülen kuralları ve yararlanma şartlarını belirleyen bir vakfiyesi yoktur. Bu sebeple eserlerden kimlerin ne şekilde faydalandığına dair bilgi bulunmamakta, bununla birlikte zaman zaman yabancı devlet adamları ve araştırmacıların ilgisini çektiği, alınan izinle buranın ziyaret edildiği ve kullanıldığı bilinmektedir. Kuruluşundan itibaren görevlendirilen kütüphane personelinin ücretlerine dair bilgi ancak 1907-1908 yıllarına ait maaş listelerinde görülmektedir. Bu kayıtlara göre Süleyman Hasbi, Mustafa Sabri, Mehmed Lutfi ve Ali Sabri (Sabri Kalkandelenli) efendiler burada hâfız-ı kütüb olarak görev yapmıştır.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra kütüphane padişahın özel kitaplığı vasfını kaybederek Maarif Nezâreti'nin idaresine verilmiş, kitaplar bu sıra-

XX. yüzyılın
başlarında
Yıldız
Sarayı
Kütüphanesi'nin
içini gösteren
fotoğraf
(İÜ Ktp.,
Albüm,
nr. 90552)